

HARDERWIJK HERDENKT

75 JAAR VRIJHEID

Samen herdenken,
beseffen, beleven
en vieren

Speciale uitgave van de historische vereniging HERDEREWICH

VOORWOORD

Samen vieren en herdenken we en geven wij 75 jaar vrijheid door

Dit jaar is het 75 jaar geleden dat Harderwijk is bevrijd. Een gebeurtenis die wij samen vieren en waar we samen bij stilstaan. Dit bevrijdingsmagazine is daar een mooi voorbeeld van. Een speciale uitgave met verhalen en beelden die in het teken staan van de Tweede Wereldoorlog, de bevrijding en de betekenins van vrijheid.

Naast het vieren van 75 jaar vrijheid, herdenken wij samen de Tweede Wereldoorlog.

Harderwijk werd op 18 april 1945 bevrijd door Canadese troepen. De Tweede Wereldoorlog en met name de gebeurtenissen uit de laatste oorlogsmaanden en de bevrijding van Harderwijk, maakten een diepe indruk op de samenleving. Na 75 jaar zijn er nog steeds mensen die hun verhaal kunnen vertellen.

Vrijheid moet je koesteren en is niet vanzelfsprekend. Lees maar het verhaal van vluchtelingen die heel recent hun land zijn ontvlucht, wat vrijheid voor hen betekent. Vrijheid is een groot goed waar wij allemaal verantwoordelijk voor zijn. Daarom is het belangrijk dat wij blijven investeren in hoe we met elkaar omgaan en wat we van elkaar kunnen verwachten.

In april en mei zijn overal in Harderwijk en Hierden evenementen en activiteiten voor jong en oud. Een programma met een goede balans tussen herdenken en vieren, ontstaan vanuit vrijwilligers en organisaties. In deze krant vindt u een uitgebreid overzicht van die activiteiten. Ik hoop velen van u dan te ontmoeten en met elkaar de vrijheid te vieren en te herdenken.

Veel vrijwilligers zetten zich al een jaar lang in om dit “jubileum jaar” voor Harderwijk & Hierden te herdenken en te vieren. Op deze plek wil ik dan ook iedereen bedanken die zich heeft ingezet voor de vele en mooie initiatieven.

Harm-Jan van Schaik
Burgemeester van Harderwijk

Wie zei dit:

HARDERWIJK HERDENKT

- 4 De kinderen van Versteeg moeten onder de wol
- 8 Vordering fiets loopt uit op drama
- 9 Van 'een democratie' naar democratie
- 10 Onvoorstelbaar
Onderduikers en het verzet
- 11 Droombeelden hangen straks in het Harderwijks stadhuis
- 12 Een spectaculaire ontsnapping
- 15 Harderwijk viert
- 19 Koningsdag 2020
- 23 Ontdek de Tweede Wereldoorlog lopend of op de fiets
- 24 De Harderwijker bevrijdingsfoto
- 25 De schietbaan
- 26 Koester je vrijheid, die is niet vanzelfsprekend
- 29 Brand legt gereformeerde kerk in de as
- 30 In de knop gebroken
- 32 Spionage met duiven
- 34 Het begrip vrijheid kent vele gezichten

Even lekker puzzelen... de codekraker

A = · ·	H = · ·	O = · ·	S = · ·	W = · ·
B = · ·	I = · ·	P = · ·	T = · ·	X = · ·
C = · ·	J = · ·	Q = · ·	U = · ·	Y = · ·
D = · ·	K = · ·	R = · ·	V = · ·	Z = · ·
E = · ·	L = · ·			
F = · ·	M = · ·			
G = · ·	N = · ·			

Maak kans op een bon van € 25,-
Oplossingen insturen naar info@harderewich.nl of
Schapenhoek 9, 3841 BM Harderwijk

colofon

Uitgave "75 jaar vrijheid" door de
Historische Vereniging Herderewich

Eindredactie:

John Wetzels en Matty Moggré

Oplage 20.000 exemplaren.

Ontwerp, opmaak en druk:

gewoonton.nl

Verspreiding in Harderwijk en Hierden door

All Inn Verspreiders

Uitgave van dit blad en programma
bevrijdingsactiviteiten mede mogelijk
gemaakt door:

**VELUWE
REMEMBERS**

75 YEARS OF FREEDOM

gemeente harderwijk

**GELDERLAND
HERDENKT**

75 JAAR VRIJHEID

Rabobank

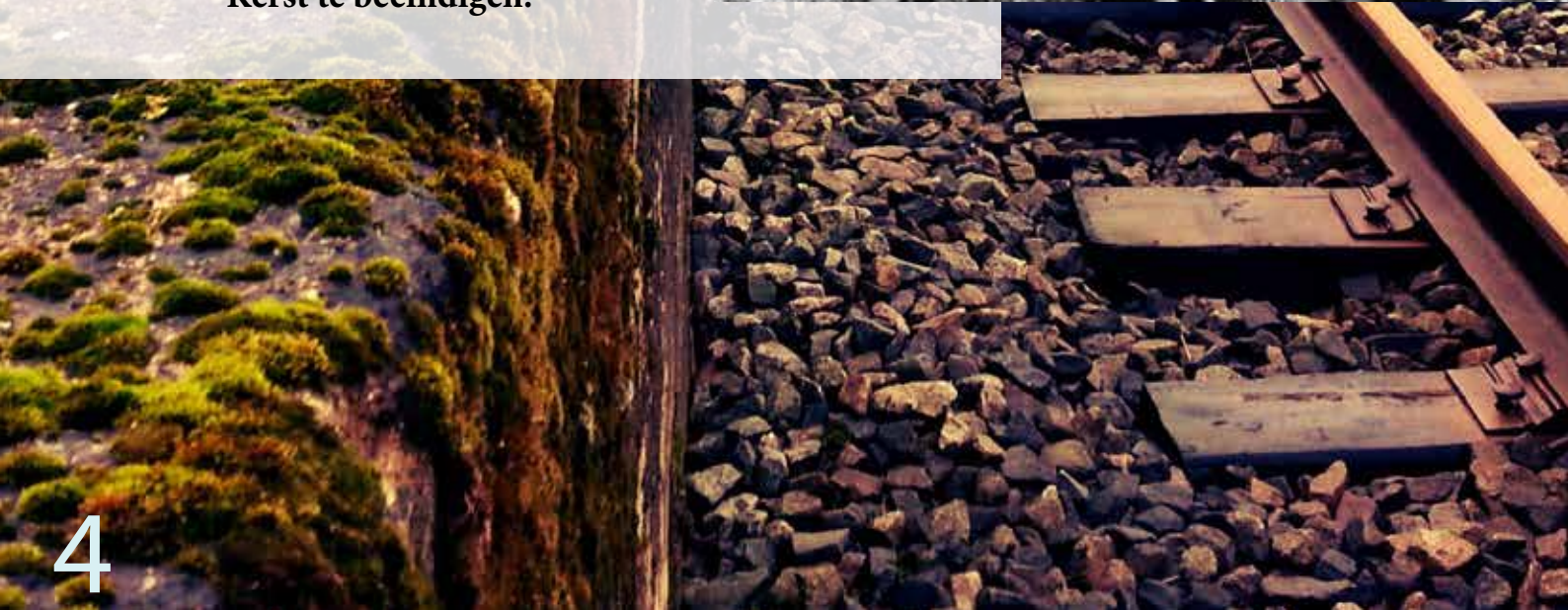
Met dank aan allen die meegewerkt hebben
aan de uitgave van dit blad en aan de
organisatie van activiteiten in het kader van
75 jaar vrijheid.

De kinderen van Versteeg

MOETEN ONDER DE WOL

Het is 17 september 1944 wanneer in Harderwijk het zware gedreun van artillerie te horen is: De Slag bij Arnhem is begonnen. Britse luchtlandingstroepen zijn geland bij Arnhem om daar een bruggenhoofd over de Rijn te verschaffen. Zuidelijker landden Amerikaanse luchtlandingstroepen in de omgeving van Eindhoven en Nijmegen. Operatie Market Garden is van start gegaan, het plan om de oorlog voor Kerst te beëindigen.

Diezelfde ochtend wordt er door Radio Oranje een gecodeerd nieuwsbericht omgeroepen: *“De kinderen van Versteeg moeten onder de wol”*

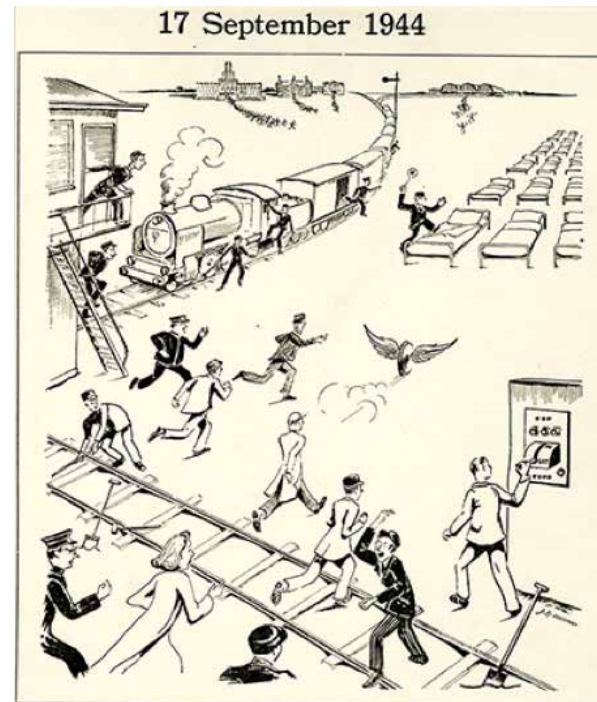
Voor directie en personeel van de Nederlandse Spoorwegen is dit het signaal voor de Spoorwegstaking. Versteeg is immers een schuilnaam van ir. Willem Hupkes, directeur van de Nederlandse Spoorwegen. Bijna 30.000 medewerkers van de Nederlandse Spoorwegen leggen hun werk neer. Het wordt een staking met grote gevolgen voor de voedselvoorziening in het westen van Nederland.

Voor de Nederlandse regering in Londen is het afkondigen van de Spoorwegstaking noodzaak geworden. In de aanloop naar 17 september 1944 voeren de geallieerden vaker luchtaanvallen uit. Locomotieven en treinstellen worden hevig onder vuur genomen en de spoorlijn bij Harderwijk wordt bijna dagelijks gebombardeerd.

Met het afkondigen van de Spoorwegstaking hoopt de Nederlandse regering dat het Nederlandse spoorpersoneel geen verdere gevaren zou lopen van de voortdurende luchtaanvallen. Daarnaast kunnen de Duitsers geen goederen en materiaal meer via het spoor naar het front verplaatsen.

Om de lonen door te kunnen betalen tijdens stakingen waren er sinds 1943 stakingskassen aangelegd. In het geval van een eventuele algemene spoorwegstaking konden de lonen doorbetaald worden vanuit deze stakingskassen, deze waren echter groot genoeg voor een staking van hooguit één maand.

Operation Market Garden ontpopte zich tot een brug te ver met als gevolg dat de staking veel langer zou gaan duren en de stakingskassen uitgeput raakten. Om de lonen van het spoorwegpersoneel toch te kunnen blijven betalen moest er geld gevonden worden. “De bankier van de illegaliteit” werd ingeschakeld, namelijk het Nationaal Steunfonds, een verzetsorganisatie die ook wel de financier van het verzet werd genoemd. De directie van de Nederlandse Spoorwegen ging in overleg met het Nationaal Steunfonds.

De keuze was: of weer aan het werk, of de lonen uitbetalen via het Nationaal Steunfonds. De directie van de Nederlandse Spoorwegen eiste daarnaast dat het volledige loon voor het personeel doorbetaald zou worden.

Uiteindelijk zou het Nationaal Steunfonds de resterende oorlogsmaanden het volledige loon van ruim 30.000 spoorwegstakers en gezinnen uitbetalen. Maandelijks was hier een bedrag van 8 miljoen gulden (pensioenen inbegrepen) voor nodig.

Het Nationaal Steunfonds was een verzetsorganisatie die zich bezig hield met de financiering van het verzet. In eerste instantie waren giften de belangrijkste vorm van inkomsten, maar alleen giften bleken niet voldoende. De broers Walraven en Gijs van Hall vervalsten schatkistpromessen, waarmee zij één van de grootste bankfraudes van Nederland pleegden. Vanuit Londen kreeg het Nationaal Steunfonds de garantie tot terugbetaling van de gelden. Zodoende kreeg men goedkeuring om het geld te gebruiken voor de illegaliteit en ook voor het spoorwegpersoneel. Onder de 30.000 personeelsleden van de Nederlandse Spoorwegen zijn ook spoorwegmannen van de administratieve en technische dienst uit

Harderwijk, Ermelo en andere plaatsen op de Veluwe. Ook hun lonen zijn tijdens de Spoorwegstaking doorbetaald, waar in Harderwijk Jacob Bremer voor zorgt.

Vanaf november 1944 onderhoudt hij contact met het district Amersfoort van het Nationaal Steunfonds. Bremer reist met grote regelmaat

naar Amersfoort waar hij grote sommen geld krijgt om het spoorwegpersoneel uit te betalen voor Harderwijk en Ermelo.

Een overzicht van de bedragen in guldens:

November 1944	42.119
(inclusief kerstgratificatie)	
December 1944	2.000
Januari 1945	30.000
Februari 1945	22.000
Maart 1945	25.000
April 1945	35.000
Mei 1945	34.312
(inclusief f 10.000 paasgratificatie)	
Totaal	190.431

Dit is nu, omgerekend **1,115 miljoen euro**.

Bremer verdeelt het geld onder lokale Nationaal Steunfonds medewerkers in Harderwijk en Ermelo, zoals bijvoorbeeld de familie Vlijm in Ermelo. Zij zorgen er voor dat het geld bij de spoorwegmannen en hun families terecht komt.

In zijn boek, *In Vredesnaam*, schrijft Wim Vlijm hierover het volgende:

Als coördinator voor het rayon Harderwijk, waaronder ook Ermelo viel, trad op Jacob Bremer uit Harderwijk. Mijn vader, moeder en zuster Riek werden aangezocht als vaste medewerkers voor Ermelo en omgeving.

Riek toog per fiets eenmaal per maand, vermomd als verpleegster, naar Amersfoort, waar zij telkens

Onderduikers in gezellig samenzijn bijeen.

Onder leiding van onzen stationschef, den heer Dorland, waren de spoorwegmannen van administratieve en technische dienst met hun dames Woensdagav. in de Buitensociëteit in gezellig samenzijn bijeen, voornamelijk om onze stadgenooten, de heeren Bremer en Ritsjouw, te huldigen voor het hoogst gevaarlijke maar noodzakelijke illegale werk, dat zij gedurende de spoorwegstaking voor de desbetreffende onderduikers te Harderwijk en omgeving onder moeilijke omstandigheden op onfeilbare wijze volbracht hebben.

De chef was ongetwijfeld aller tolk, toen hij den heer Bremer, die steeds de salarissen thuis bezorgde, hartelijk dank bracht voor de betoonde moed en hoge opvatting van kameraadschap. De heer Ritsjouw, die de administratie verzorgde, was daarbij zijn rechterhand. De Directie heeft onlangs verzekerd, dat de rekening en verantwoording te Harderwijk tot een voorbeeld voor de andere groepen kunnen dienen.

De Duitsers haalden op 12 en 13 februari 1943 de grote slagklok (960 kilogram) en de luidklok (160 kilogram) uit de stadhuistoren. Harderwijk had in dit geval geluk. Na de oorlog kwamen deze klokken terug. De grootste wordt door middel van een hamer nog steeds als slagklok gebruikt. De luidklok is buiten gebruik omdat de ophangconstructie niet in orde is. De klok uit de Catharinakerk, de tegenwoordige Catharinakapel, kwam niet terug. Deze en klokken uit andere steden werden omgesmolten om in de oorlogsindustrie te worden gebruikt om er wapens van te maken. Ook auto's, vrachtwagens, fietsen en radio's werden gevorderd.

(Bron: mijngelderland.nl)

een groot geldbedrag moest afhalen op een goed geheim gehouden adres. Mijn vader zorgde dan thuis voor een correcte verdeling en administratieve verantwoording voor later. Zelf bracht hij per fiets het geld bij de betrokkenen in de buitenbuurten van Ermelo, terwijl mijn moeder te voet hetzelfde deed in het dorp.

De spoorwegmannen in Nunspeet, Doornspijk en Elburg krijgen tijdens de staking ook gewoon hun loon doorbetaald door het Nationaal Steunfonds. Een belangrijke rol is hierin weggelegd voor Dionisius Dirk Bakker, beter bekend als Opa Bakker van het Verscholen Dorp in de Soerelse bossen.

Bakker was een gepensioneerd hoofdconductor en al spoedig na de afkondiging van de Spoorwegstaking staat Opa Bakker op de bres om als gepensioneerd hoofdconductor "zijn" mensen te helpen en te verzorgen. Hij zorgde ervoor dat

de staking in Nunspeet een feit werd en regelde alle uitbetalingen.

Na de arrestatie van Opa Bakker in januari 1945 neemt zijn vrouw, Tante Cor, de verantwoordelijkheid op zich om de salarissen van het spoorwegpersoneel uit te blijven betalen.

Op een woensdagavond, 20 juli 1945, wordt er in Harderwijk nog één keer stilgestaan bij de Spoorwegstaking. Tijdens deze avond worden de heren Bremer en Ritsjouw gehuldigd voor hun daden. Daden waar men niet direct over nadenkt als er gedacht wordt aan verzet, want vaak wordt er gedacht aan sabotagedaden, zoals het opblazen van spoorlijnen. Of aan de illegale pers, zoals Trouw, Vrij Nederland of Het Parool. Of het plegen van gewapend verzet, het plegen van overvallen op distributiekantoren.

De avond op 20 juli 1945 wordt in stilte afgesloten voor Opa Bakker die op 2 maart 1945 is gefusilleerd in Varsseveld.

no. 74 N.S. HARDERWIJK-ERMELO.
ontvangen van _____
De somma van _____
--- vijf en dertig duizend gulden ---
Voor April: / 25.000.-- en Paasgratificatie / 10.000.--
Amersfoort, den 2 April 1945
zeggef 35.000.--
Jac Bremer

Mensen gebruikten op allerlei manieren hun talenten als wapen tegen de vijand en als vorm van verzet. Ook op financieel gebied, daar sta je niet zo vaak bij stil, maar deze mensen liepen net zo goed gevaar. Denk maar eens aan de lange en gevaarlijke, maar ook noodzakelijke reizen van bijvoorbeeld Wim Vlijm, Opa Bakker en Jacob Bremer. Stelt u zich eens voor hoe het zou aflopen indien zij gepakt zouden worden met grote sommen geld ... Geld dat noodzakelijk was voor de medemens ... ook al kostte het hun leven.

nutteloos weetje

SHERMAN TANK

- rijdt slechts 193 km op één volle tank
- heeft 5 bemanningsleden
- er zijn er 2.200 van geproduceerd
- heeft een 89 mm frontaal pantser
- rijdt maximaal 40 km/uur
- Canadese tank, Amerikaanse makelij

VORDERING FIETS LOOPT UIT OP DRAMA

John Wetzels

Op 19 oktober 1944 vorderen de Duitsers opnieuw fietsen o.a. voor eigen gebruik. Hiertoe is opdracht gegeven door de Ortskommandant in Harderwijk. Volgens nieuwe regels zijn artsen, vroedvrouwen, predikanten en andere personen met een vrij beroep niet meer vrijgesteld om hun fiets af te moeten staan. Zo begint dan de zoveelste fietsenroof.

In Hierden gaat het die dag rond 11.00 uur gruwelijk mis. De Harderwijker arts Van der Dries wordt staande gehouden door een gewapende Duitse patrouille. Hij weigert zijn fiets los te laten, aangezien hij een vergunning denkt te hebben. Eind april 1943 is er al onenigheid geweest tussen drie Duitse soldaten en de arts over zijn legitimatiebewijs. Ze hebben hem toen meegenomen naar het bureau van de Ortskommandant.

Een ooggetuige ziet hoe een Duitser met de kolf van een geweer op de handen van dokter Van der Dries slaat, zodat hij de fiets wel los zal laten. Hij blijft zich echter manmoedig verzetten. De 35-jarige arts wordt vervolgens in koelen bloede doodgeschoten. Een eindje verderop komt

landbouwer en melkrijder Jacob Hop met paard en wagen aanrijden. Hij bevindt zich waarschijnlijk juist in het schootsveld en wordt door een verdwaalde kogel geraakt en overlijdt ter plekke.

De verslagenheid in Harderwijk en Hierden is groot. Van der Dries wordt op verzoek van zijn echtgenote in stilte begraven. Boer Hop wordt met het gebruikelijk Hierdens ceremonieel ter aarde besteld.

Hoewel de politie snel ter plaatse is, wordt het onderzoek meteen door de Duitse Feldgendarmerie ter hand genomen. Het onderzoek zou tot het achterhalen en bestraffen van de daders hebben geleid...

Wie zijn dit:

VAN 'EEN DEMOCRATIE' NAAR DEMOCRATIE

Het is 2011, de oorlog is begonnen. In die tijd was ik 7 en mijn broer 11, ons leven was leuk en stabiel. Maar dat bleef niet zo, in de loop van de jaren werd ons leven steeds onveilig. We hadden ook geen vrijheid meer, maar om eerlijk te zijn was er nooit vrijheid in Syrië, en dat is de reden waarom de oorlog begonnen was. Kan je je realiseren dat het allemaal officieel begonnen was doordat een paar leerlingen van ons leeftijd toen, niet eens de vrijheid hadden om een zinnetje te schrijven. Een zinnetje tegen de regime.

Nu is het 2014, het was tijd voor een verandering. Naar een land met vrijheid en veiligheid vluchten. Iemand van ons gezin moest de risico nemen en de dood confronteren om ons naar veiligheid te brengen. En dat was onze vader. Zijn vlucht was vol met gevaren, van uren in de zee in een klein rubberbootje met 40 andere mensen naar Griekenland, maar toch was het hem gelukt om veilig in Nederland te komen.

Na een lang en moeilijk jaar zonder onze vader te zien is het Augustus 2015. We mogen eindelijk naar Nederland voor een familiereünie. Eindelijk mogen wij de vrijheid en de verandering ervaren, waar onze vader een jaar lang over heeft verteld. Na vier en een half jaar echte vrijheid te hebben ervaren is het 2020 nu. We hebben nu een beeld wat vrijheid eigenlijk betekent voor ons. Voor ons is vrijheid jezelf kunnen zijn en je eigen persoonlijkheid vormen, zonder de vrijheid van anderen om je heen te storen. Een eerlijke systeem waar iedereen mocht zijn wie hij of zij wilt zijn?! Het leek wel een droom. Hier mogen wij zijn wie wij willen zijn, de kansen en mogelijkheden lijken beperkt maar voor ons is de horizon oneindig. We mogen een eigen mening vormen die met respect wordt behandeld, we mogen kiezen hoe wij eruit zien, waar we in geloven en zeggen als wij iets niet goed vinden zonder bang te zijn dat wij in problemen komen of dat het strafbaar is. Eerlijkheid, iedereen is hetzelfde, iedereen heeft dezelfde rechten en dat maakt ons blij. We hebben eindelijk kunnen voelen hoe vrijheid voelt, en vrijheid voelt geweldig.

In Hierden zitten veel mensen ondergedoken. Niet alleen jonge mannen die opgeroepen zijn om in de Duitse oorlogsindustrie te werken (Arbeitseinsatz), verstoppen zich bij boeren op hooizolders, in eendenhokken en op andere plaatsen. Ook volwassenen en kinderen van buiten het dorp zijn er ondergedoken, vaak Joodse volwassenen en kinderen.

ONDERDUIKERS EN HET VERZET

In januari 1943 komen in Harderwijk Russische krijgsgevangenen aan. Ze moeten voor de Duitsers werken aan de aanleg van telefoonlijnen van Stellung Hase naar het postkantoor in de stad. In het bos in Hierden houdt zich een ontsnapte Rus schuil in een ondergronds hol.

Hij wordt bij toeval ontdekt en mag onderduiken bij de familie Van den Berg aan de Grensweg. Het verzet in Harderwijk ontfermt zich over deze Rus. Hij heet Daniël Iwanov. Door de week werkt hij bij een schoenmaker in Harderwijk. Hij houdt zich daar doofstom.

Hierdenaren maken deel uit van de verzetsgroep in Hulshorst en Nunspeet. Hun hoofdkwartier is De Schuilhoek, achter het Woudhuis nabij station Hulshorst. In januari 1945 doen Duitse soldaten een inval in een boerderij aan de Hagenweg op de Duinen. Rein Mooy van de verzetsgroep Harderwijk zit daar ondergedoken. Op de vlucht is hij beschoten, gearresteerd en naar Huize Westerholt in Harderwijk gebracht. Dit huis doet in de oorlog dienst als "Krankenrevier", een soort militair hospitaal. Daar weet hij te ontsnappen. Lees over zijn vlucht elders in dit blad.

ONVOORSTELBAAR

*Kun je je voorstellen
dat op een dinsdag in mei
een auto aan komt rijden
waarin de onvrijheid achter het stuur zit
stopt voor het Stadhuis
en dat vanaf die dag alles anders is?*

*Ik kan me niet voorstellen
hoe vrij ik eigenlijk ben
alleen maar oude foto's
en de mensen die het kunnen weten
zijn er steeds iets minder lang*

*Kun je je voorstellen
dat je anders wordt behandeld
gehaat wordt en geminacht
om wat je voelt of om wat je denkt
of simpelweg om wie je bent?*

*Ik kan me niet voorstellen
hoe vrij ik eigenlijk ben
hoe vrij de stad is waar ik woon
hoe onvrij die is geweest
en hoe zij hebben geleden
die met wortel en al uit de stad gerukt
en nooit meer teruggekeerd*

*Kun je je voorstellen
dat op een woensdag in april
3 keer 25 jaar geleden
vermomd als tanks en pantserwagens
de vrijheid terug de stad in reed?*

*Ik kan me niet voorstellen
hoe vrij
ik altijd ben geweest.*

Droombeelden

hangen straks in Harderwijks stadhuis

AZC en Groevenbeek doen kunstproject

Wie vanaf 18 april de entree van Harderwijks' stadhuis binnenloopt, moet even naar boven kijken. Op de dag dat de bevrijding van Harderwijk wordt gevierd, hangen aan het plafond kunstwerken die gemaakt zijn door de bewoners van het asielzoekerscentrum Harderwijk (AZC) en leerlingen van het Ermelose Groevenbeek College. Het is het resultaat van een unieke samenwerking tussen die twee. 'Over de grens' heet het project.

Initiatiefnemer is Ewa Maziarz, docent beeldende vorming en CKV op het Groevenbeek. Zij bezocht een open dag op het AZC, was erg onder de indruk van wat ze daar zag en hoorde en zij vroeg haar schooldirectie of het mogelijk was om een gezamenlijk kunstproject op te zetten. Ewa: *"De directie was direct super enthousiast."* Ook het COA reageerde positief. Senior Medewerker Ondersteuning Krista ter Haar: *"Als er dit soort initiatieven komen vanuit bijvoorbeeld een school dan proberen we waar mogelijk altijd mee te werken. Voor de bewoners is het fijn als er op die manier contacten ontstaan."*

Inmiddels zijn 17 bewoners van het AZC op bezoek geweest op school. Ewa: *"De communicatie ging vaak met handen en voeten, maar het verliep allemaal heel positief. De leerlingen vonden het heel interessant om samen met vluchtelingen een kunstproject te doen."* Maar ook van de kant van de AZC-bewoners was er enthousiasme, vertelt Carla Mwafulirwa. Zij begeleidt namens het COA de bewoners. *"Er wonen hier op het terrein heel creatieve mensen. Kunstenaars en architecten bijvoorbeeld. Zij vertelden mij dat ze een geweldige boost kregen van dit project."*

De deelnemers willen het contact niet beperken tot de kunst, het project wordt breder getrokken. Vluchtelingen gaan binnenkort hun verhaal doen tijdens de godsdienst- en maatschappijlessen op school. In afzonderlijke sessies gaan ook medewerkers van Vluchtelingenwerk en de IND een voorlichting verzorgen.

Bijzonder is het aanstaande bezoek van 18 Groevenbeek-leerlingen aan het AZC. Zij gaan daar videoreportages maken met vluchtelingen. Zij gaan persoonlijke verhalen optekenen met beeld en geluid. Krista: *"Daar zijn duidelijke afspraken over gemaakt. We gaan ook alle filmpjes en foto's controleren. De privacy van mensen staat daarbij voorop. Maar als alles goed gaat hebben we straks een mooi eindresultaat."*

De kunstwerken die straks in het stadhuis hangen zijn 'droombeelden'. Ewa: *"De opdracht was: probeer de mooiste plek waar je ooit bent geweest of een mooi moment in je leven voor de geest te halen en probeer dat in een kunstwerk te vangen."* Carla: *"Wat ik heel mooi vond is dat iedereen, nadat het kunstwerk klaar was, een boodschap schreef. Meestal gebeurde dat gezamenlijk, dus leerling en AZC-bewoner schreven dan samen een bericht op het kunstwerk. Ik zag Gandhi-achtige uitspraken voorbijkomen!"*

bewerkt door John Wetzels
Oud-docent geschiedenis, RSG Slingerbos

EEN SPECTACULAIRE ontsnapping

Dit verhaal is een bewerking van een publicatie in het Historisch Jaarboek 1995 van de historische vereniging Herderewich. Mooij is in 1994 tijdens zijn bezoek aan Hierden geïnterviewd door A. van Eeden en H. Schiffmacher. Hij woonde na de oorlog in Canada.

Rein Mooij: *“Vanaf de tijd dat de illegaliteit een deel van mijn leven werd, had ik me ingeprent: geen paniek en probeer te ontsnappen”.*

Harderwijker Rein Mooij is bekend geworden door zijn verzetsactiviteiten in de oorlog. Zijn vader had drukkerij Mooij in de Vijhestraat. Na de arrestatie in januari 1945 weet hij op spectaculaire wijze te ontsnappen. Zijn verhaal.

“Toen de oorlog begon zat ik in militaire dienst bij de verbindingen. Zelf heb ik als militair geen oorlogsacties meegemaakt. Na de capitulatie werd het leger ontbonden en kreeg ik een baan bij de distributiedienst in Harderwijk. Mijn verzetsactiviteiten begonnen toen er jongens werden opgeroepen om in Duitsland te gaan werken. Velen doken onder. Ze zaten zonder bonkaarten waarmee je schaarse artikelen en vooral levensmiddelen kon kopen. Af en toe regelde ik illegaal bonkaarten, maar dat gebeurde nog niet georganiseerd. Als jongeman was ik vooral geïnteresseerd in avontuur. Vaderlandsliefde kwam pas later”.

Mooij had contact met mensen van de verzetskrant Trouw. Hij kwam terecht in de verzetsgroep in Hulshorst. Ook zijn broers waren bij het illegale werk betrokken. Op een bepaald moment moet Mooij vanwege zijn activiteiten onderduiken, net als zijn broers. Beide broers zijn later opgepakt en gefusilleerd.

“Ik zat ondergedoken bij Teunis Schuurkamp in Hierden. Hem kende ik van een landbouwcurcus die we samen hadden gevolgd. Op 13 januari 1945 was er een inval. Vermoedelijk hadden de Duitsers een tip gekregen van een bang geworden lid van de verzetsgroep. Ik sliep in de bedstee in de kamer. Het was winter, er lag sneeuw en het vroom. Ik hoorde

krakende voetstappen in de sneeuw. Het was spertijd en als je dan voetstappen hoorde, wist je dat er iets fout zat. Ik dook naar een gangetje waarin een kelderluik zat en ging de kelder in. De Duitsers gebruikten zaklantaarns, maar ontdekten het luik gelukkig niet. Toen kwam een Duitser alsnog terug. Ik probeerde het luik van binnenuit nog vast te houden om de indruk te wekken dat het klemde. Dat mislukte. Vluchten was eigenlijk onmogelijk, het huis was omsingeld. Ik hoorde: "Wir haben ihm gefunden". Ik gaf een Duitser een klap en probeerde toch te vluchten. Bij de deuropening werd ik getroffen door een paar kogels."

De gewonde Mooij werd naar Westerholt gebracht. Dit gebouw deed in de oorlog dienst als een soort militair hospitaal.

"Ik werd boven op een zaal met een handboei aan het bed geketend. Ik had een kogel in mijn been en in mijn heup. De dokter dacht dat ik het niet zou halen. Daardoor verslaptte de aandacht op mij. De volgende dag kwam de Grüne Feldpolizei de handboei afdoen. Ik probeerde de schijn op te houden van een ernstig gewonde."

Toen kwam de gedachte bij me op te ontsnappen. Gekleed in een pyjamajasje, zonder broek, sokken en schoenen, wachtte ik op mijn kans. Een Duitse soldaat vroeg ik of ik naar het toilet mocht. Ik zei dat het koud was op de gang en ik vroeg om wat kleren. Hij twijfelde, maar ik kreeg ze. Ik liep naar de gang. Daar zat een jonge Duitser te schrijven, een brief of zo. Ik wachtte tot 1 uur 's nachts, de ademhaling van de Duitser verried dat deze sliep. Met pijn en moeite en met een deken omgeslagen liep ik naar de trap. Dat ding kraakte enorm. In de

gang probeerde ik een aantal deuren... op slot. De derde deur ging open en ik kwam uit in een serre aan de kant van de Smeepoortstraat. Het was spertijd en mijn opvallende kleding was geen voordeel. Ik slaagde erin om in de Doelenstraat te komen. Daar woonde een familie waarvan ik met de zoon bevriend was. Het was te gevaarlijk om daar te blijven, vlakbij Westerholt. De vader des huizes had een slecht hart en mijn nachtelijk bezoek bezorgde hem een hartaanval. Gelukkig liep dat goed af."

Vanuit de Doelenstraat bereikte Mooij de Luttekepoortstraat. Slager Hoeve was zijn volgende hoop.

"Toen ik het steegje in liep, hoorde ik fietsbanden knerpen in de sneeuw. Net op tijd glipte ik de staldeur in. Hoeve was niet thuis; omdat hij weleens clandestien slachtte. Hier blijven was te gevaarlijk. Van mevrouw Hoeve kreeg ik pantoffels. Ik heb veel geluk gehad. Met mijn kleding en manier van lopen moest ik wel argwaan wekken. Ik klopte in de Grote Poortstraat bij bekenden aan. De vrouw schrok enorm. Ik kon er niet terecht. Ik overwoog me te melden bij het politiebureau aan de Kuipwal. Misschien zou ik een "goeie agent" aantreffen die dienst had. Maar dat zou zonde zijn van de moeite en de geleden pijn."

Na enkele omzwervingen kwam Mooij terecht op de Scheepssingel. Daar woonde een bekende familie.

"Het is grappig dat je je later details herinnert die totaal niet belangrijk zijn. In het huis op de Scheepssingel ging een deur op de gang open. Ik keek rechtstreeks in de slaapkamer van de dochter die een hevig armgebaar maakte om duidelijk te maken dat de slaapkamerdeur openstond. Op dit adres durfden ze het niet aan mij onder te brengen."

Via de Rabbistraat en de Vischmarkt probeerde Mooij de achteruitgang van het Piusziekenhuis te bereiken. Mooij vervolgt:

"De achterdeur zat op slot. Ik gokte toen maar op de hoofdingang in de Bruggestraat. Dat was link. Ik trok aan de bel. De galm van de bel, die doorklonk in de gang, is me nog lang bijgebleven. In de deur

ging een luikje open en een nonnetje vroeg wat ik wilde. Of ik moederoverste Ligorio kon spreken en ik noemde mijn naam. Met de moederoverste had ik eerder contact gehad in verband met distributiekaarten. Ik werd opgevangen, gewassen en dronk een beker chocolademelk. Ook die chocolademelk proef ik nog steeds. Hoe de zusters het aangedurfd hebben mij binnen te laten vind ik bijzonder. Ze namen grote risico's met al die andere onderduikers en Joden in huis."

Dokter Mijnen heeft Mooij vervolgens onderzocht. Hij kon niet in Pius blijven. Via bakker Poelgeest in de Hondegatstraat en het huis van mevrouw Smink aan de Kampweg, kwam Mooij voor kortere tijd in sanatorium Sonnevancq terecht.

Toen ze in Westerholt ontdekten dat patiënt Mooij ontsnapt was, was de eerste reactie van de Duitsers, dat een zwaargewonde wel naar het Piusziekenhuis zou gaan. Al heel vroeg stonden ze bij het ziekenhuis op de stoep, maar moederoverste wist natuurlijk van niks en een katholieke Duitse soldaat kon natuurlijk niet aannemen dat een non de waarheid niet sprak.

"Toen ik wat beter kon fietsen ben ik naar Leuvenum gegaan. Ene tante Jo was mijn nieuwe gastvrouw. Zij woonde in een dependance van hotel de Zwarte Boer. In het gastenverblijf van het hotel zat de Grüne Polizei. Ik herinner me nog goed dat ik in de keuken zat. Er kwamen twee Duitsers binnen die thee wilden zetten en om kokend water vroegen. Een van de soldaten kwam naast me zitten, keek me aan en vroeg wat ik hier deed. Ik zou toch in Duitsland horen te werken? Ik zei dat ik Amsterdammer was en difterie had gehad en hier nu aan het herstellen was. De Duitsers waren panisch voor besmettelijke ziekten, wist ik. Ze vertrokken spoorlags."

Mooij is tot het einde van de oorlog in Leuvenum gebleven. Hij vindt dat hij veel geluk gehad heeft en is dankbaar voor de hulp. Verhalen over bloedsporen en bloedhonden, zoals die later in de krant hebben gestaan, vindt hij weinig overeenkomen met de werkelijkheid.

Vliegtuigwrak WOII gevonden bij Harderwijk

De vondst werd gedaan op de locatie van een oud industrieterrein in het Waterfrontgebied van Harderwijk, tijdens een detectieonderzoek naar niet-gesprongen explosieven. Het gaat om restanten van een Hawker Typhoon, een jachtvliegtuig annex bommenwerper van de RAF. Waarschijnlijk stortte het geallieerd vliegtuig in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog neer voor de toenmalige kust van Harderwijk.

(bron: historiek.net)

HARDERWIJK VIERT

uitneembaar
katern

heel makkelijk: even de nietjes loshalen
en dit katern uit HARDERWIJK HERDENKT halen

PROGRAMMA

18 april

bevrijdingstocht
met diverse festiviteiten
en optredens in
de binnenstad en
op de boulevard

5 mei

bevrijdingsfeest
op de markt

27 april

koningsdag

Tijdens het ter perse gaan van dit blad is het nog onduidelijk of er activiteiten door kunnen gaan. Alle evenementen tot 6 april zijn afgelast. Nu al is bekend dat het koor uit Canada niet komt, de optocht met legervoertuigen op 18 april niet doorgaat en ook Omroep Gelderland afziet van opnames op locatie. Het programma laat zien, dat er veel in de steigers is gezet. Het niet door kunnen gaan ervan, is jammer, maar staat niet in verhouding tot de gevolgen, die de uitbraak van dit virus voor velen heeft.

Volg de berichten via de diverse media. Uitstel? Of afstel?

De redactie wenst allen die op de een of andere manier getroffen zijn, veel sterkte toe.

Operation Cleanser

Scan de QR code en beleef de opmars in 1944 van de Canadezen naar Harderwijk. Vanaf 05:00 min. komen de bevrijders Harderwijk binnen.

Proef de vrijheid

Ter ere van 75-jaar bevrijding van Harderwijk worden op 18 april en 5 mei Zweedse wittebroden en Bevrijdingskoeken gebakken in het bakkerijmuseum van Molen De Hoop.

Zweeds wittebrood

Hoe anders smaakt het witbrood dat het Zweedse rode kruis omstreeks februari, maart in ons land uitdeelt om ons door deze loodzware winter heen te helpen. Dit wittebrood werd gemaakt van kwalitatief goed en lekker Zweeds meel. Samen met een pakje Zweedse margarine had iedereen van 4 jaar en ouder recht op een half brood. Iedereen was het erover eens dat dit geschenk uit de hemel nog lekkerder smaakte dan cake... het smaakte naar vrijheid!

Winstonbrood

Na de bevrijding werd als eerbetoon aan de man die een beslissende rol speelde in de geallieerde overwinning, Winston Churchill, ook het Winstonbrood bedacht. Het Winstonbrood was een luxe vlechtbrood.

75 jaar vrijheid

In de oorlog was het brood op de bon, maar op 18 april en 5 mei aanstaande mag iedereen dit brood komen proeven en gratis een broodje of bevrijdingskoek meenemen (zolang de voorraad strekt). Bakkers zijn op beide dagen in het bakkerijmuseum aan het werk om deze broden en koeken vers te bakken.

LEGER-/ RE-ENACTMENTKAMPEN

Vrijdag 17 april 9.00 u - 19.00 u Kerkplein

Van 10.00 u tot 16.00 voor groepen leerlingen
Vanaf 16.00 u open voor publiek, Omroep Gelderland is aanwezig
18.20 u- 19.00 u live uitzending Omroep Gelderland

Zaterdag 18 april 9.00 u - 16.00 u open voor publiek

Pak je kans om je te begeven tussen militairen en verschillende voertuigen uit WO II. Ga het gesprek aan, hoor verhalen uit de Tweede Wereldoorlog en waan je in de schoenen van een soldaat. Bovendien komt de bevrijdingscolonne aan in Harderwijk. Bezoek de documentaire in het Stedsmuseum.

BEVRIJDINGSCOLONNE

Zaterdag 18 april 14.00 u - 16.00 u

Vanaf 14:00 u zal de colonne vanaf de Oranjelaan via de Stationslaan, de Vitringasingel, de Luttekepoortstraat en de Markt voorbijtrekken en daarna aankomen op de Stille Wei.
Vanaf 14.30 u Static show op de Stille Wei

LEGERSHOW

13:00 u en 15:00 u De Stille Wei

Soldaten schieten met originele wapens van toen, zoals handpistolen en machinegeweren.

PODIUM OPTREDENS OP DE BOULEVARD

Zaterdag 18 april 15.00 u - 23.00 u

15.00 u Plaatselijke bands en muzikanten
16.30 u Podiumspektakel, scenes uit "Als ik het geweten had", 2017
17.00 u - 23.00 u Harderwijk Live met Replay, Marco Kraats, Trafassi, DJ Rob

FEEST OP HET MOLENPLEIN

Zaterdag 18 april en 5 mei 10.00 u - 16.30 u

Vanaf 12.00 u bezichtiging van de molen, demonstraties
Bottervaart langs plekken die herinneren aan gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog.

VISCHPOORT

Zaterdag 18 april 13.30 u - 16.30 u

Videopresentatie van de 50 door de Provincie Gelderland geselecteerde foto's uit de Tweede Wereldoorlog.

FEEST IN DE ZEEBUURT

Zaterdag 18 april 9.30 u - 16.00 u

Laan 1940-1945 en Wouter van Damstraat "Rommelroute", verkoop van 2^e hands spulletjes
Vanaf 9.30 u Amnesty International en andere activiteiten op het plein bij de kerk De Zaaier met o.a.
10.00 u en 14.00 u Film en lezing (zie elders in dit programma)
12.00 u Bevrijdingstraktaties voor buurtbewoners
14.30 u Poppentheater De Poppies: "Beer" met kikker en eend

HERDENKINGSWANDELING

Zaterdag 18 april 19.00 u Plantagepark

Tot 19.00 u Verzamelen bij het Verzetsmonument
Kranslegging, gedicht door stadsdichter
Lopen naar het Monument voor Geallieerde Vliegers
Kranslegging door leerlingen RSG en CCNV, gedicht door stadsdichter,
Last Post

VUURWERK

Zaterdag 18 april 23.00 u op de Boulevard

Grootse vuurwerkshow met muziek ter hoogte van de Vischpoort

FILM "DE JOODSE HARDERWIJKERS"

Zaterdag 18 april 10.00 u en 14.00 u Wijkhuis Holzstraat, Zeebuurt

Zaterdag 25 april 19.00 u De Kiekmure, Stadsdennen

Zaterdag 2 mei 16.00 u Dorpshuis Hierden

LEZING TWEEDE WERELDOORLOG EN BEVRIJDING, Liek Mulder

Zaterdag 18 april 11.30 u en 15.30 u Wijkhuis Holzstraat, Zeebuurt

Maandag 20 april m.m.v. leerlingen RSG en CCNV, 20.00 u Raadzaal Stadhuis,
Havendam

Donderdag 30 april 14.00 u De Kiekmure, Stadsdennen

LEZING "SATURNUSPLEIN 3"

door Josha Zwaan met liederen van Alma Mahler en jiddische liederen, gezongen
door de sopraan Ellen Pieterse

Zondag 19 april 14.00 u Centrum de Zin, Apollo's kamer

Aanmelden apolloharderwijk@gmail.com, Toegang gratis

BEVRIJDINGSDIENST FONTEINWERK

19 april 11.30 u Plantagekerk

Thema 'Geloof, Hoop en Bevrijding' in een interactieve dankdienst voor jong en
oud.

KONINGSSPELEN "HAND IN HAND IN VRIJHEID"

Vrijdag 24 april, rondom Parkweg

Vanaf 13.00 u -15.00 u Een sportief en cultureel programma aan de Parkweg,
in de sporthal, op de parkeerplaats van Estrado, in Estrado en op het sportpark
Zwart-Wit '63

VIERING BEVRIJDING STADSDENNEN

Woensdag 22 april, vanaf 9.30 u – 11.30 u in De Aanleg

Bevrijdingskoffieconcert De Aanleggers

Zaterdag 25 april De Kiekmure: 17.00 u

Stamppot en aansluitend 19.00 u film: "De Joodse Harderwijkers"

Donderdag 30 april De Kiekmure: 14.00 u

Lezing "75 jaar vrijheid" door Liek Mulder

Voor deze evenementen geldt:

Aanmelden: info@wijkstadsdennen.nl / 06-14403745

Toegang gratis

Saturnusplein 3

Saturnusplein 3 is het indringende verhaal over Lies, die gesolliciteerd heeft op de advertentie waarin een Joodse familie een gouvernante vraagt. Lies vindt haar werk heel leuk en het wordt nog beter als zoon Daniel en zij verliefd op elkaar worden. Als Lies zwanger blijkt, trouwen ze. Maar dan breekt de Tweede Wereldoorlog uit. Daniel is een overtuigd communist en gaat in het verzet. Hij wordt verraden en gefusilleerd. Lies en haar twee zoontjes moeten onderduiken.

Sterk veranderd keert Lies na de oorlog terug naar hun huis aan het Saturnusplein. Lies kijkt met wrok terug op de oorlog en dat bepaalt haar omgang met anderen. De psychologische roman Saturnusplein 3 laat overduidelijk en indringend zien welke gevolgen de gebeurtenissen uit de oorlog kunnen hebben.

Josha Zwaan zal tijdens de lezing voorlezen uit de roman en toelichting geven op het ontstaan van het verhaal. In haar boek speelt muziek een grote rol. Sopraan Ellen Pieterse zingt liederen die in de roman voorbijkomen, o.a. liederen van Alma Mahler en Jiddische liederen.

Josha Zwaan (1963) is auteur en schrijfdocent bij de Schrijversvakschool. Ze debuteerde in 2010 met de roman Parnassia, een bestseller.

Oorlog onder de huid

'Oorlog onder de huid' vertelt herinneringen die boven kwamen bij enkele inwoners uit Harderwijk die we spraken over hun oorlogsherinneringen. Over de oorlog 1940 – 1945 en de oorlog waar twee Harderwijker jongens direct daarna in terecht kwamen in Indonesië. Beelden, klanken, geuren, een voorwerp roepen pijnlijke herinneringen op en smijten je terug in de tijd. Door tastbare herinneringen en zintuigelijk appèl kruip de oorlog direct weer onder de huid. Ben je dan bevrijd?

Met dank aan Anton Daniëls.

I.s.m. Harderwijker Comité 4 mei en Stichting Joods Erfgoed Harderwijk

Teksten: Lia Dasberg, Jan Foppen, Evert Brandsen en Doris Goosen

Poëzie: Geert Zomer, Wietse Hummel, Marijn Brandsen

Muziekcomposities: Jan Mannee

Vioolspel: Esther Kövy

Spel: Lia Dasberg; Corrie Mannee, Colette van Vuure, Herman Schoorlemmer, Rein Tanis en Marijn Brandsen

Samenstelling en Regie: Doris Goosen
Regieassistent en Productie: Joke Kerkum

Kostuums: Geertje de Roo

Nationale Bevrijdingsvuurestafette

De Nationale Bevrijdingsvuurestafette is sinds 1948 een landelijke traditie. Het is een indrukwekkend teken van nationale eenheid dat jaarlijks wordt georganiseerd. In 1948 werd het Bevrijdingsvuur door Montgomery in Portsmouth naar het D-day strand in Normandië gebracht. Het Bevrijdingsvuur werd vervolgens door Nijmeegse atleten meegenomen naar Wageningen. In de Capitulatiezaal van Hotel De Wereld droegen zij het Bevrijdingsvuur over aan de toenmalige burgemeester Klaassesz van Wageningen. Vervolgens verspreidden andere estafettelopers het Bevrijdingsvuur via Rhenen naar Den Haag en andere plaatsen in het land.

BEVRIJDINGSFEEST HIERDEN

Zaterdag 2 mei

- 13.30 u Opstellen oude legervoertuigen en reclamekaravaan Parkeerplaats Dorpskerk
- 14.00 u Vertrek optocht Oostermheenweg
- ± 15.30 u Aankomst Dorpshuis
- 16.00 u Opening met een aubade
- Vanaf 16.00 u Foodmarkt, kinderspelen, Muziekoptreden, Film "De Joodse Harderwijkers"
- 18.30 u Hierdens festival, live optreden van de Flamin Stars
- 23.00 u Spectaculaire afsluiting

OORLOG ONDER DE HUID Theaterwerkplaats

Zondag 3 mei 14.30 u Catharinakapel

Maandag 4 mei 21.15 u Catharinakapel

Aanmelden en kaartverkoop: (€ 13,-) www.theaterwerkplaatsharderwijk.nl

NATIONALE HERDENKING

Maandag 4 mei Begraafplaats Oostergaarde

- Tot 19.25 u Verzamelen bij de ingang
- 19.25 u Stille omgang, gevolgd door om 20.00 u twee minuten stilte
- 20.02 u Toespraak burgemeester en kranslegging

OPHALEN BEVRIJDINGSVUUR WAGENINGEN

Estafetteloop Athlos

Maandagnacht 4 mei 24.00 u Lopers halen het bevrijdingsvuur uit Wageningen en lopen ermee naar Harderwijk

Dinsdag 5 mei 10.30 u Jonge lopers overhandigen het vuur aan burgemeester Van Schaik, die het Harderwijkse vuur ontsteekt op de Markt

BEVRIJDINGSFEEST OP DE MARKT

Dinsdag 5 mei, vanaf 10.30 u

- 11.30 u Vrijheidsmaaltijd in de tent
- 12.00 u Bevrijdingsdebat in de voormalige Raadzaal in het Oude Stadhuis
- Vanaf 13.00 u – tot 17.45 u Optredens Markt van lokale muziekgroepen
- 18.00 – 23.00 u Harderwijk Live met coverband Broadway

BEVRIJDINGSconcert o.l.v. Wilbert Magré

Maandag 5 mei om 20:00 uur Grote Kerk, Kerkplein Grote Kerk

Koren, orgel, piano en dwarsfluit

REGIONALE VETERANENDAG

20 juni Zeewolde

Voor meer informatie: <http://www.regionaleveteranendag.com/index.html>

NATIONALE INDIË HERDENKING

Zaterdag 15 augustus

Voor actuele berichten m.b.t. het activiteitenprogramma zie:

http://www.herderewich.nl/herderewich_wereldoorlogen.html

Voor berichten Ermelo: <https://www.ermelobuitenleven.nl/ermeloremembers>

Koningsdag 2020

In het teken van 75 jaar vrijheid

De verbondenheid met het Koningshuis was ook in de oorlogsjaren erg groot. Koningin Wilhelmina verbleef in Londen met de regering in ballingschap en zij groeide door haar toespraken via Radio Oranje uit tot het symbool van het verzet. Na de bevrijding in mei 1945 - Harderwijk werd overigens op 18 april 1945 bevrijd - keerde zij definitief terug naar Nederland en kleurden alle straten van ons land rood/wit/blauw. Veel mensen hulden zich in het oranje, zoals nu nog steeds op Koningsdag.

Laten we ook dit jaar met elkaar de vrijheid vieren op Koningsdag! Een heel mooie, oranje dag toegewenst!

*Peter Sels (voorzitter),
namens het bestuur van de Oranjevereniging Harderwijk*

PROGRAMMA

KONINGSNACHT OP DE MARKT 19.00 uur – 23.30 uur

Zaterdag 25 april is Koningsnacht in Harderwijk en Koningsnacht wordt dit jaar weer uitbundig gevierd met hulp van de Horeca Ondernemers op de Markt. Zij maken er een geweldig feest van. En wat een programma hebben ze bedacht: “Koningsnacht” wordt helemaal te gek met: 538 DJ’s ON TOUR. Een avond om bij te zijn!

MAANDAG 27 APRIL OP DE MARKT

- 09.30-10.15 uur Aubade + Oranjeconcert
- 11.00-13.00 uur Popschool Harderwijk
- 13.00-13.40 uur Dweilorkest
- 13.40-14.00 uur FF Anderz
- 14.00-18.00 uur Disco Daddies
- 18.00-23.30 uur The Black Tie Monkey Squad

Aubade met het Lied van Harderwijk: 09.30-10.15 uur

's Morgens op Koningsdag samen zingen blijft leuk! Sommige tradities zijn gewoon te mooi om los te laten. En waarom ook eigenlijk? Want het is en blijft toch een heerlijk begin van een mooie feestdag. Tijdens de aubade met de muzikale begeleiding van de Stedelijke Harmonie zingen we o.a. het lied van ons Harderwijk. Na de aubade geeft de Stedelijke Harmonie een Oranjeconcert. Kom dus ook!

DWEILORKESTEN & KOREN

Bij een goed feest past ook goede muziek. Stiltes zullen tijdens Koningsdag Harderwijk echter niet vallen. De hele dag door spelen en zingen dweilorkesten en koren op verschillende plekken in de stad: Vischpoort, Donkerstraat, Vuldersbrink, Veluvia, Botterloods/Molen, Waterpodium Vischmarkt.

VRIJMARKT

Voor de verkopers een tip: kijkt u wel even voor de zekerheid op de website www.oranjeverenigingharderwijk.nl naar de reglementen voor de Vrijmarkt, want uw eigen huisdier verkopen mag bijvoorbeeld niet. Zo zijn er nog wat regels om het samenspel gezellig te houden.

Vinyldraaiers op de Vrijmarkt

Daar waar de Vinyldraaiers zijn, is de muziek de belangrijkste bijzaak. Ook dit jaar draaien deze totaal niet pretentieuze dj's op de Vrijmarkt weer plaatjes op gevoel, op verzoek en vooral en alleen op vinyl voor u en het goede doel!!!

ORANJECONCERT

Mannenkoor 16.00-17.00 uur in de Plantagekerk

Een traditie die altijd zorgt voor een volle kerk. Het Harderwijks Mannenkoor verzorgt al jaren een prachtig concert met altijd een verrassend element. De moeite zeker waard. Let op: er is een kleine entreeprijs. Met ook dit jaar speciale gasten en een prachtig programma.

HISTORISCHE HAVENKWARTIER

Bottermuseum, Molen de Hoop en Restaurant Bij Oost
Havendijk

Vanaf 16.00 Uur 4tuoze matroze

Op Koningsdag wordt het een muzikale middag in het historische havenkwartier want om 16.00 uur word je getrakteerd op een optreden van de 4tuoze matroze. Zij zingen over het zeemansleven, drank en vrouwen. Ze hebben opgetreden op Oerol, Lowlands, Kopspijkers en De wereld Draait Door en de afgelopen jaren toerden de 4Tuoze Matroze in de theaters.

Om het optreden van de 4tuoze Matroze nog meer kracht bij te zetten zijn we op zoek naar een koor wat het leuk zou vinden om met hen op te treden. Wie o wie? Aanmelden kan via welkom@bij-oost.nl of via 0341-701468, wie weet wordt jouw koor uitgekozen om op te treden samen met de 4tuoze Matroze!!!!

Bottermuseum

Geopend vanaf 12 uur
Gedurende de hele dag
Rondje varen met de botter, rondleiding door de Vischafslag, rookkasten waar je gerookte vis kan kopen

Molen de Hoop

Geopend vanaf 10 uur
Gedurende de hele dag
Bakken in het bakkerijmuseum, buiten pannenkoeken bakken (alleen bij mooi weer), speurtocht voor de kinderen, rondleiding door de molen met een gids, raad het gewicht van een zak meel en win en koffie met een versnapering in de educatieve ruimte

Restaurant Bij Oost

Geopend vanaf 11.00 uur
Koffie met gebak, lunch, borrel of diner
Vanaf 14.00 uur draait DJ Dansen met Jansen golden oldies, gezellige discoplatten en muziek van nu.

KINDERPLEIN

Het Kinderpark is van 12.00 tot 16.00 uur in het Hortuspark in principe voor kinderen tot ongeveer 10 jaar. Haal eerst een stempelkaart bij een van de vrijwilligers van de Oranjevereniging in de buurt van de informatiekraam.

Er zijn oud Hollandse spelen zoals zaklopen, sjoelen en balgooien. Verder staat er een multiplay waarop je heerlijk kunt springen, er is een draaimolen en een zweefmolen.

Je kunt koninklijke kleding uitzoeken en daarna op de foto als prinses, prins of ridder. Maar je kunt ook stoer klimmen op een klimwand van de scouts. Op het podium zullen regelmatig muziekoptredens zijn. We draaien suikerspinnen en uiteraard zorgt de limonadekabouter voor een bekertje drinken als je dorst hebt.

Koningsdag 2020 wordt mede mogelijk gemaakt door:

Gemeente Harderwijk

Van de Berg Sloopwerken

Van Gelre

Luigi's

Boterlap

Holy Moly

De Baron

Graaf van Gelder

Iqount

Monopole

Kok Experience

Quint & Van Ginkel

Popschool Harderwijk

Ragay Redoz

Rode Kruis Harderwijk

LEES MEER OP ONZE WEBSITE
WWW.ORANJEVERENIGINGHARDERWIJK.NL

Ontdek

DE TWEEDE WERELDOORLOG lopend of op de fiets

Wandelroute Harderwijk in de Tweede Wereldoorlog

adoc.tips/wandelroute-harderwijk-in-de-tweede-wereldoorlog.html

Een fiets / wandelroute langs plekken in Harderwijk, die ons nog dagelijks aan de Tweede Wereld- oorlogsjaren doen denken. De route begint en eindigt bij Stelling Hase in Drielanden en is ongeveer 11 km.

Fietsroute langs oorlogsherinneringen

www.stadsgidsenharderwijk.com en www.heerlijkharterwijk.nl

Op bovengenoemde websites is een app te downloaden met een fietsroute die vanuit Harderwijk loopt langs diverse plekken met oorlogsherinneringen. De tocht loopt door Ermelo, Drie, Elspeet, Vierhouten, Hierden weer terug naar Harderwijk. Het is een tocht van rond de 70 km. Omdat de tocht via de knooppunten loopt is het mogelijk deze in te korten.

Andere herdenkingsfietsroutes in de omgeving

www.gelderlandherdenkt.nl/routes/

en in exposities

Oorlog en Bevrijding 18 april – 5 mei

Expositie in het Stads museum met originele spullen zoals: uniformen, helmen, vuurwapens, en zo meer. Documentaire: **Wat betekent vrijheid?**

**stads
museum**
harderwijk

De Joodse Harderwijkers en animatiefilms **Joods Erfgoed**

15 april – 15 oktober Expositie in de voormalige synagoge
Vrijdag- en zaterdagmiddag en vijf dagen in de schoolvakanties.

Tweede Wereldoorlog boekentafel in Bibliotheek NW Veluwe, Harderwijk

Verborgene brieven Expositie Museum Het Pakhuis, Molenplein Ermelo

75 jaar bevrijding en **Westerborkpad** Expositie Museum Nijkerk

DÉ Harderwijker BEVRIJDINGSFOTO

Het is de meest iconische foto van de bevrijding van Harderwijk: het negenjarige Harderwijkse meisje Suze Colder en captain Crawford Smith, legerpredikant van het Canadese The Perth Regiment, daags na de bevrijding van Harderwijk gefotografeerd op 19 april 1945. Suze heeft een grote strik in het haar en houdt een vlaggetje met het opschrift 'HARDERWIJK' vast. De foto is door de chauffeur van captain Smith gemaakt op de Stationslaan pal voor huisnummer 93, waar de grootouders van Suze woonden.

de nog steeds goedlachse Suze

foto Anneke Immink

De foto waarop Suze en captain Smith zo innemend naar elkaar glimlachen en zo de enorme blijdschap verbeelden van de bevrijding, na vijf jaar overheersing door de Duitse bezetter, kwam begin jaren vijftig in een Nederlandse encyclopedie terecht en is in de decennia daarna ook in tal van Canadese en Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften gepubliceerd.

Suze (Maria Suzanna Elisabeth) Colder is de dochter van Gijsbert Jan Colder, marconist bij de koopvaardij, en Catharina Colder-Brand. Het gezin Colder woonde aan de Wilhelminalaan 30. Suze Colder, geboren in Harderwijk op 2 juni 1935, huwde in 1960 in Harderwijk met Hendrik Christiaan de Vries. Al vele jaren wonen Suzan de Vries-Colder (84 jaar) en haar echtgenoot Henk de Vries (88 jaar) in Zoetermeer.

“DEKT U TEGEN OORLOGSMOLEST”

HARDERWIJK - In het Streekblad voor Harderwijk en omstreken staat op zaterdag 24 januari 1942 een advertentie van het Algemeen Onderling Waarborg Genootschap Renovatum. Lezers worden opgeroepen zich vooral te verzekeren tegen oorlogsschade aan gebouwen en inboedels. In de winter van 1942 kunnen alle schades nog ruimschoots betaald worden, maar of het fonds de grote schade later in de oorlog ook heeft kunnen vergoeden is niet bekend.

(bron: gelderland.75jaarfrijheid.nl)

RENOVATUM

Afdeeling Verwaarborging tegen OORLOGSSCHADE

De op 31 December 1941 afgesloten derde periode had een zeer gunstig verloop. Een sterke groei over het geheele land, bracht de afdeling op **ruim 48.000 deelnemers** terwijl de verwaartogde som in deze zes maanden, meer dan verdubbeld en thans een bedrag van rond **ZEVENHONDERD MILLIOEN GULDEN** heeft bereikt. Alle actieven kunnen ruimschoots uit de beschikbare geldmiddelen worden betaald, zoodat over deze periode geen overslag behoeft te worden gemaakt. Integendeel kan een belangrijk bedrag voor de nog juist aangevangen periode worden gereserveerd.

Deet U tegen molest op basis van de vervangingswaarde tegen billijke premie. Lw.: voor Gelooven en Koop-aansluiters f. 0.60 per mille, voor In-taels f. 0.40 per mille per halfjaar.

Maximum-omslag: 5 maal de halfjaarlijkse voortocht-premie.

Schade-aftrekking per halfjaar.

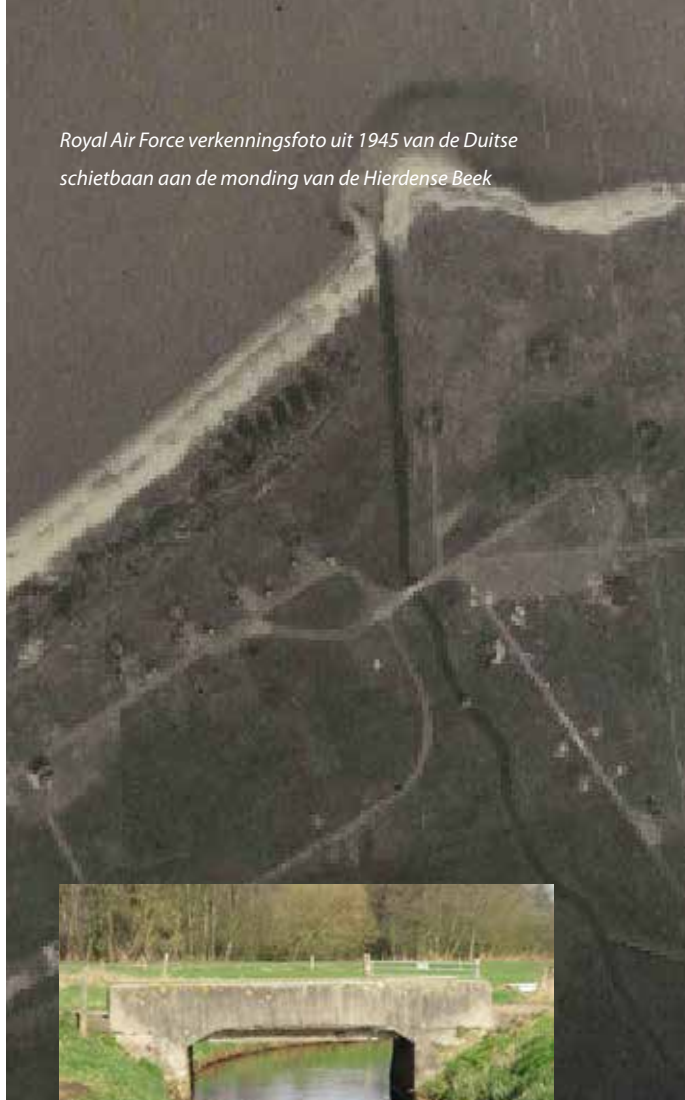
Vroegt inlichtingen bij onze correspondenten.

ALGEMEEN ONDERLING WAARBORG GENOOTSCHAP
“RENOVATUM”
 AMSTERDAM, SPUISTRAAT 219-221 - TEL. 35626

DE SCHIETBAAN

Zomer 1940: plotselinge bouwactiviteiten aan de monding van de Hierdense beek. In ijlt tempo leggen de Duitsers een verharde weg aan van de Ooster Mheenweg naar het IJsselmeer. De bouw van een opleidingscentrum voor het werken met afweergeschut begint. Vanaf juli hebben ze grond gevorderd. De eigenaren raken delen van hun grondbezit kwijt. Waarschijnlijk is het plan voor de aanleg van het opleidingscentrum op deze plek al gemaakt voor de inval in Nederland. Ze bouwen barakken en achter deze gebouwen leggen ze een parkeerterrein aan. Over de brede sloot tegenover de barakken komen zes betonnen bruggetjes. Daar kunnen de Duitsers voertuigen op stallen, waardoor zij dekking van de bomen van de erachter liggende houtsingel krijgen. De geallieerde vliegtuigen kunnen deze voertuigen zo niet waarnemen. Ook bouwen de Duitsers opslagplaatsen voor munitie en afweergeschut. Er komt een recreatiezaal voor de ontspanning van de soldaten. Het is een grote barak met een mooi podium. Om het zware geschut en ander zwaar materieel op het oefenterrein te krijgen moet de Hierdense beek worden overgestoken. Daarvoor bouwen ze een zware betonnen brug. Deze brug en een aantal van de kleinere bruggen zijn nog zichtbaar in het landschap. Het complex heet al gauw “De schietbaan”. Het Duitse leger gebruikt deze schietbaan als oefenterrein voor de Flakartillerie (Flak= Flugabwehrkanone). De soldaten schieten vanaf de baan op luchtdoelen, door een vliegtuig voortgetrokken doelzakken. Ook gebruiken ze een sleepboot met sleepdoelen. Het vliegtuig wordt “Bello” genoemd. Als de doelzak of luchtzak wordt geraakt en naar beneden komt, halen de Duitsers deze snel binnen. Er gaat een verhaal dat Hierdense jongens ook jacht maken op deze afgeschoten doelzakken. Ze waren gemaakt van een soort nylon, een toen nog wat onbekend materiaal. Het materiaal werd dan gebruikt om er o.a. gordijntjes van te maken. Het vliegtuig “Bello” is vaak doelwit geweest van Engelse jachtvliegtuigen. Uiteindelijk is het geraakt door twee Engelse jagers, achter de gemeenteweide neergestort en in brand gevlogen.

Royal Air Force verkenningfoto uit 1945 van de Duitse schietbaan aan de monding van de Hierdense Beek

De piloot is daarbij omgekomen. Duitse soldaten die ondergebracht zijn in kazernes in Harderwijk marcheren soms over de Zuiderzeestraatweg op weg naar de schietbaan om te gaan oefenen. Een enkele keer voorafgegaan door een muziekkorps en soldatenliedjes zingend. Na de invasie in juni 1944 in Normandië verlaten de Duitsers de schietbaan. Ze worden naar het front in Frankrijk gestuurd om tegen de geallieerde legers te vechten. Na de oorlog krijgen de voormalige eigenaren de grond weer in eigendom. Tijdens de oorlog hebben ze van de Duitsers wel een kleine schadevergoeding voor het gemis van hun grond ontvangen. Na de oorlog, er is woningnood, zijn barakken geschikt gemaakt voor bewoning. De recreatiezaal wordt door een ondernemer gekocht, daarna zorgvuldig afgebroken en opgeslagen. In 1948 is dit gebouw weer opgebouwd om dienst te gaan doen als Dorpshuis.

Koester je vrijheid die is niet vanzelfsprekend

WAT BETEKENT VRIJHEID VOOR HARDERWIJKER VETERANEN?

In Harderwijk wonen veel veteranen. Niet alleen van de Tweede Wereldoorlog en de Politionele Acties in Nederlands-Indië, maar juist ook de latere conflictgebieden waar de Nederlandse krijgsmacht een rol heeft gehad. Van Korea tot Guinea, van Libanon tot Cambodja, van Joegoslavië tot Afghanistan en van Irak tot Mali: de Harderwijker veteranen hebben over de hele wereld gediend in VN- en NAVO-missies. Met twee veteranen spreek ik over hun ervaringen en hun kijk op vrijheid.

NAAM: **ROEL PLAIZIER**
 LEEFTIJD: **65 JAAR**
 DIENDE BIJ: **KORPS MARINIERS (1973-2003)**
 DIENDE IN: **CAMBODJA (1992-1993)**
 IS NU: **BEVEILIGER, O.A. IN HET STADHUIS VAN HARDERWIJK**

ROEL IN CAMBODJA: 'EEN KWARTIER NA MIJN DIENST LAG MIJN VERVANGER OP EEN BRANCARD'

Dagelijks is Roel Plaizier (65) een van de vaste gezichten in het Huis van de Stad, vooral in de avonduren. Als beveiliging is hij de eerste die je vriendelijk begroet als je het gemeentehuis binnenloopt. Van 1973 tot 2003 diende Roel bij het Korps Mariniers. Als 'verbindelaar' was hij verantwoordelijk voor de communicatie tussen Nederlandse en buitenlandse troepen en het thuisfront. Hij zorgde voor de radio- en netwerkverbindingen. Vanuit zijn functie was hij veel op oefening in het buitenland, vooral in Scandinavië.

Zoals zoveel militairen werd Roel uitgezonden. Tussen november 1992 en juni 1993 diende hij negen maanden in Cambodja om daar vrede en veiligheid te brengen. De Cambodjanen leden onder het schrikbewind van de Rode Khmer. Zo'n kleine 2 miljoen van de 7 miljoen burgers kwamen om. In 1991 kon de VN een vredesmissie sturen. Uiteindelijk zijn er 16.000 blauwhelmen ingezet geweest, waaronder plm. 2.600 Nederlandse militairen.

Ook Roel vertrok in 1992, pas getrouwd en twee maanden eerder vader geworden van zijn eerste kind: een zoon. Hij was zich bewust van de gevaren van deze missie, maar heeft er niet over nagedacht om niet te gaan. 'Bij het Korps Mariniers heb ik me nooit onveilig gevoeld. Maar in Cambodja was het gevoel heel dubbel. Als vredesmacht kwamen we er om de vrede, veiligheid en vrije verkiezingen te brengen, maar als militairen waren we zelf achter prikkeldraad opgesloten in ons kamp. Buiten de compound kon je geen stap veilig zetten, je kon alleen naar buiten als je compleet bewapend en in kogelwerend vest liep.' Het contact met thuis verliep in die tijd moeizaam en was ontzettend kostbaar. De radioverbinding werkte nog met morse.

NAAM: MAARTEN VAN PANHUIS
LEEFTIJD: 41 JAAR
DIENDE BIJ: KONINKLIJKE LANDMACHT (1996-2000)
DIENDE IN: BOSNIË (1997) EN KOSOVO (2000)
IS NU: SPECIALIST PERSONEELS-ZORG, GEMEENTERAADSLID, VOORZITTER REGIONALE VETERANENDAG

Meerdere keren werden mortieren en granaten afgeschoten op het Nederlandse kamp. 'We zaten daar in Cambodja midden tussen de Rode Khmer. Toen ik op een avond wacht had gelopen en ik afgelost werd, hoorde ik kort daarna alarm en harde knallen. Mijn vervanger lag amper een kwartier nadat hij me had afgelost zwaargewond op een brancard: hij was slachtoffer geworden van een mortieraanval op de compound.' En niet alleen de Nederlanders moesten het ontgelden. Een colonne van de VN-vluchtelingenorganisatie, medewerkers die zorgden voor de veilige terugkeer van gevluchte Cambodjanen, werd dicht bij het kamp onder vuur genomen. Er vielen meerdere doden. Ook Cambodjanen, die de VN-troepen diensten verleenden of ze positief gezind waren, moesten het met de dood bekopen. 'De locals waren ontzettend dankbaar voor de hulp die we hen boden, maar de Rode KHMER wilde hen afhankelijk houden.'

MAARTEN IN KOSOVO: 'DIE KINDEREN WAREN VOORGOED HUN JEUGD KWIJT'

Maarten van Panhuis (41) is nu werkzaam op het gebied van personeelszorg, uitzendwerk en ZZP- en HR-dienstverlening. Daarnaast is hij gemeenteraadslid voor de VVD in Harderwijk en voorzitter van de Stichting Regionale Veteranendag Noordwest-Veluwe. Van 1996 tot 2000 diende Maarten bij de Koninklijke Landmacht. Op school al wist hij dat hij beroepsmilitair wilde worden, een keuze waaraan op zijn reformato- rische middelbare school geen aandacht werd gegeven. 'Die leefstijl paste niet bij je, er werd op zondag gewerkt, je zou op oefening gaan. Er was één docent die mij hielp oriënteren en mijn vader – ook oud-dienstplichtig militair – heeft mij gelukkig altijd gesteund.' De vrijheid, die hij als militair zou hebben, sprak hem aan. Maarten was van de eerste lichter na de dienstplicht, waar-

door hij alleen met beroeps- militairen de opleiding doorliep.

Ook Maarten is tweemaal uitgezonden. Beide keren ging hij naar voormalig Joegoslavië, waar tussen 1991 en 2001 verschillende oorlogen woedden.

Van april tot september 1997 was Maarten in Sarajevo, de hoofdstad van Bosnië, gelegerd. In Sarajevo werd de totale zinloosheid van de Balkanoorlog voor hem zichtbaar. 'Vanuit de heuvels rondom Sarajevo werd geschoten op woonwijken, iets dat niets meer met een strategische oorlog te maken had. Kerken en moskeeën werden gesloopt, de funderingen werden geruimd, om te zorgen dat kinderen nooit meer konden leren over hun afkomst. De haat werd bij jonge generaties aangewakkerd. Het oorlogsgeweld was voorbij, maar de onderhuidse spanningen waren nog lang niet over.'

Ruim twee jaar later, van januari tot mei 2000, ging Maarten met de Kosovo Force-missie naar Kosovo, waar de staart van de Balkanoorlog was uitgevochten. Daar kwam hij meer dan in Sarajevo in aanraking met de lokale bevolking, die te lijden had gehad onder het oorlogsgeweld. 'We konden er actief wat doen voor mensen die alles kwijt waren geraakt. We knapten huizen op, hielpen mee met de wederopbouw, liepen patrouilles om de veiligheid te bewaken.' Het zijn vooral de kinderen die hem altijd zijn bijgebleven. 'Die kinderen hadden zulke lege blikken in hun ogen. Je kon ze even afleiden met een potje voetbal, maar daarna vielen ze weer terug in de harde werkelijkheid. De hele basis onder hun leven was weggeslagen, omdat hun vrijheid was afgepakt en ze nooit meer kind konden zijn.'

VETERANEN

IN NEDERLAND HEBBEN VETERANEN LANGE TIJD WEINIG TOT GEEN ERKENNING GEKREGEN. PAS IN 2003 WERD HET DRAAGINSIGNE VETERANEN INGESTELD, DAT OP DE LINKERBORST KAN WORDEN GEDRAGEN. HET IS EEN GESTILEERDE V DIE SYMBOOL STAAT VOOR VETERAAN, VREDE EN VEILIGHEID. IN 2012 WERD DE VETERANENWET AANGENOMEN EN AFGELOPEN JAAR MAAKTE HET MINISTERIE VAN DEFENSIE BEKEND DAT ER EEN EIGEN UNIFORM VOOR VETERANEN KOMT, WAARMEE DE ZICHTBAARHEID VAN DE VETERANEN IN DE SAMENLEVING WORDT VERGROOT.

THUISKOMST

Voor beide mannen geldt, wat voor veel veteranen werkelijkheid was. De terugkeer thuis was erg moeilijk en er was geen nazorg geregeld. De overgang van een volledig militaire omgeving naar het 'burgerleven' was niet zo makkelijk te maken. Roel herinnert: 'op uitzending ben je dagelijks actief op de basis. Mijn vrouw had in haar eentje het huishouden gerund, voor onze zoon gezorgd en

was nauw betrokken bij de activiteiten die voor het thuisfront werden georganiseerd. Bij terugkomst ging ik bijna automatisch op militaire wijze verder in het huishouden, terwijl ik daarvoor zes maanden weg was geweest. Dat accepteerde mijn vrouw terecht niet.' Ook bij Maarten was de terugkomst lastig. 'In mijn directe omgeving was er weinig aandacht voor wat ik had meegemaakt, mensen hadden weinig begrip voor alle nieuwe indrukken die ik had opgedaan op uitzending. Mijn blik op de wereld was compleet veranderd, terwijl thuis alles hetzelfde was gebleven.' De maand vrijaf, die de militairen na hun uitzending kregen, zat Maarten niet uit. 'Na twee dagen verveelde ik me zo stierlijk dat ik terugging naar de kazerne. Daar druppelden mijn collega's in die dagen een voor een binnen en we hebben maar wat losse klussen uitgevoerd.'

VRIJHEID

Beide mannen hebben in oorlogsgebied gezien wat het ontbreken van vrijheid met mensen doet. Hierdoor hebben zij hun eigen vrijheid op een heel andere manier leren waarderen. Maarten: 'We zien vrijheid als heel vanzelfsprekend en daardoor zijn we ons er steeds minder bewust van dat we de luxe hebben om in een vrij land te leven en wat dat nu eigenlijk echt betekent.' Ook Roel ziet dat we onze vrijheid te veel "heel normaal vinden". 'We moeten gelukkig zijn met de vrijheid die we hebben, en die vrijheid koesteren. Wereldwijd wordt er veel te makkelijk omgegaan met vrede en veiligheid. Er heerst nog te veel een gespannen sfeer.' Aan de andere kant ziet Maarten in maatschappelijke discussies dat we de essentie van vrijheid te weinig beleven: 'pas als je je eigen vrijheid aan anderen kunt gunnen, krijgt deze waarde'.

VETERANEN IN DE REGIO

Sinds 2005 vindt rond 29 juni de Nederlandse Veteranendag plaats in Den Haag. In onze regio wonen zo'n 1.200 veteranen, waarvan er zo'n 300 tot 400 de Regionale Veteranendag bezoeken. Dit jaar op 20 juni in Zeewolde. Roel heeft sinds hij het Korps Mariniers heeft verlaten, niet meer meegedaan aan activiteiten of evenementen zoals de Veteranendag. Ook Maarten heeft jarenlang niet gesproken over zijn militaire verleden. Afgelopen jaar heeft hij verteld over zijn ervaringen en inmiddels is hij voorzitter van de stichting Regionale Veteranendag Noordwest Veluwe. Zie ook www.veteranennw-veluwe.nl/

nutteloos weet je

AVRO LANCASTER

- weegt 30.909 kg
- heeft 7 bemanningsleden
- heeft een maximum snelheid van 450 km/uur
- heeft 4 Rolls-Royce V12 motoren van elk 954 kW
- heeft 8 Browning machinegeweren in 3 geschutskoepels
- gebruikt door Royal Air Force

BRAND LEGT GEREFORMEERDE KERK IN DE AS

HARDERWIJK - Het is zondagmiddag 25 januari 1942, rond kwart over drie 's middags als er brand wordt ontdekt in de voormalige gereformeerde kerk in Harderwijk. De kerk is in gebruik als voedselopslag, er liggen tonnen aardappels opgeslagen. Hoewel de brandweer snel ter plaatse is, staat de kerk dan al in lichterlaaie. Bij het blussen krijgt de brandweer hulp van een paar Duitse militairen. Ze kunnen helaas niet voorkomen dat een vrachtwagen en auto die in de kerk staan verloren gaan. Maar, ondanks hinder van sneeuw en ijs, is men de brand snel meester. Daardoor is een groot deel van de aardappelvoorraad gered. Waarschijnlijk is de brand ontstaan doordat de vloer vlakbij de kachels in brand is gevlogen. De kachels moeten branden omdat het ijskoud is en zo te voorkomen dat het opgeslagen eten bevriest. De kerk wordt na de brand gesloopt. Waar deze kerk stond? Uit ons onderzoek bleek die te staan aan het begin van de Smeepoortstraat tegenover waar nu De Bank staat. Op onderstaande foto zie je nog het torentje van de snackbar op de hoek van de Smeepoortenbrink.

(bronnen: [gelderland.75jaarvrijheid.nl](http:// gelderland.75jaarvrijheid.nl) en [reliwiki.nl](http:// reliwiki.nl))

WANDELEN

Het Westerborkpad is het lange-afstand-wandelpad in het spoor van de Jodenvervolging. De route loopt vanaf de Hollandse Schouwburg in Amsterdam tot Herinneringscentrum Kamp Westerbork in Drenthe. Het pad is 342 km lang en verdeeld in 56 trajecten. Op sommige plekken langs de route zijn er luisterplekken. Door het kiezen van een telefoonnummer en m.b.v. een QR code of cijfercode kun je luisteren naar een verhaal over wat er zich daar heeft afgespeeld. Er zijn vier items over Harderwijk te beluisteren.

Jan Dokter, initiatiefnemer van het Westerborkpad benadrukt de waarde van het pad: 'Wij moeten blijven streven naar een wereld waarin geen plaats is voor rassendiscriminatie en respectloze onverdraagzaamheid voor onze medemens. Dat het Westerborkpad zijn steentje hiertoe zal bijdragen, is mijn oprechte wens'.

Luister naar het verhaal telef.nr 0593-788105 plus de code, bijvoorbeeld code 125, 130 of 132
www.westerborkluisterpad.nl

In de knop gebroken

Jan Ruijne

Over het lot van de Joodse kinderen Eva en Bram Beem die in Ermelo veilig dachten te zijn

Eva en Bram Beem. De foto is waarschijnlijk in 1940 genomen

“Hoe gaat het met jullie? Het is hier enig en we hebben zo'n leuk huis en dat huisje heeft een naam. Raad eens hoe dat heet: het heet Vredestein en op het hekje staat ook Vredestein. We hebben een hele grote tuin met allemaal bomen. Het is precies een bos.”

Zo begint de brief die het Joodse meisje Eva Beem in november 1942 aan haar ouders in Leeuwarden schrijft. Haar ouders zijn Hartog Beem en Retje Kannewasser, die op dat moment zijn ondergedoken bij vrienden. Omdat het om een klein kamertje gaat vinden Hartog en Retje het niet verantwoord om hun kinderen Bram (8) en Eva (10) bij zich te houden. Hartog is geboren en getogen in Harderwijk, kent de omgeving goed en de kinderen gaan naar bekenden in Ermelo. *“Kinderen horen in de frisse lucht en in de bossen. Het is echt vertrouwd”*, zo zegt Retje tegen een vriendin.

De brieven van Bram en Eva zijn in de jaren zeventig teruggevonden. Dat gebeurde toen het huis in de Potgijterstraat nummer 5 in Leeuwarden werd gerenoveerd. De 61 brieven vormen de rode draad van de tentoonstelling 'Verborgene Brieven' in Het Pakhuis van Ermelo. Zelf hadden Hartog en Retje geen poging gedaan om deze laatste tastbare herinnering aan hun kinderen op te halen. Misschien was de confrontatie met de vrolijke berichten van Bram en Eva te pijnlijk voor hun. Hartog Beem stierf in 1987 op 94-jarige leeftijd. Elf jaar eerder was Retje overleden. Zij werd 80 jaar.

Maar 'Vredestein' is een misleidende naam. Want voor Joodse Nederlanders is het eind 1942 nergens meer vredig en veilig in Nederland. Ook op de Noord-Veluwe begint bij de Joodse gemeenschappen in Harderwijk, Elburg en Nijkerk de ernst van de situatie door te dringen. Sommige Joodse families zien het gevaar op tijd en duiken onder. Maar niet iedereen heeft die keuze. Vaak moeten Joden geld betalen voor hun onderduikadres; niet elke Jood heeft dat geld. Veel Joden

worden opgepakt en op transport gezet naar Westerbork.

Bram en Eva komen in november 1942 in Ermelo aan. Zij krijgen daar de schuilnamen Jan en Lini de Witt en zijn zogenaamd evacués uit het westen, iets wat veel voorkwam op de Veluwe. De kinderen vinden een warm thuis bij het echtpaar Herman

Hillebrandt en Marianne Kielstra. Het echtpaar woont aan de Wilhelminalaan. Janke Kielstra, de moeder van Marianne en een oud-collega van Hartog Beem, woont ook in het huis. Elke week schrijven de kinderen brieven aan hun ouders in Leeuwarden. Om de Duitsers te misleiden worden de ouders oom en tante genoemd.

Hartog en Retje lezen de brieven van hun kinderen en laten ze daarna door een kier in de houten vloer verdwijnen. Als de Duitsers hen op hun onderduikadres ontdekken, mag het niet zo zijn dat ze ook de kinderen vinden op basis van die brieven. Zelf kunnen ze niet meer bij de ruimte onder de vloer. De brieven liggen er veilig.

In Ermelo worden Bram en Eva eerst thuis onderwezen, maar in september 1943 besluiten Herman en Marianne dat de kinderen best naar een reguliere school kunnen. Dat wordt de openbare school, geleid door meester Gerrit Poolen. Tegelijkertijd gaat Janke Kielstra, zelf oud-docente, les geven op school. Ongetwijfeld om de kinderen Beem in de gaten te houden. Eigenlijk leiden de kinderen Beem een heel gewoon leven. Ze doen gewoon boodschappen in het dorp, ze zitten allebei op gymnastiekles. Eva volgt daarnaast vioolles, Bram werkt graag in de tuin. Eva mag Janke helpen als schoolhoofd Poolen elders verplichtingen heeft. *“Ik heb taalwerk nagekeken”,* schrijft een opgetogen Eva in september van dat jaar, *“toen mocht ik ook een cijfer op schrijven geven. Ik heb ook meegeholpen het tekenwerk uit te delen. Ik vond het jammer toen die drie dagen om waren. Misschien gebeurt het nog wel eens. Ik hoop tenminste van wel, dat ik nog eens voor onderwijzeresje mag spelen.”* Zover zou het niet komen. In februari 1944 worden de kinderen verraden. Midden in de nacht kloppen vier mannen aan de deur. Janke doet open. Zij ontkent dat ze onderdak verleent aan Joodse kinderen. Maar één van de indringers trekt de broek van Bram naar beneden, ziet dat het jongetje besneden is en daarmee is het lot van Bram en Eva bezegeld. Ze worden meegenomen en overgebracht naar doorgangskamp Westerbork.

Het huis aan de Wilhelminalaan in Ermelo. Hier woonden de kinderen Beem van november 1942 tot februari 1944.

Een digitale reconstructie van het Joodse schoollokaal in Harderwijk

Grafsteen op
Beth Chaim in
Harderwijk

Ook toen ze in Westerbork aankwamen hadden Bram en Eva nog geen besef van hun werkelijke situatie. Eva schrijft in een brief met het censuurstempel 4 maart aan haar pleegouders het volgende: *“Ik weet niet of Bram al geschreven heeft dat we hier familie hebben, maar we hebben hier een neef en een nicht! Die nicht heb ik pas leren kennen. Ze heet Nannie. Een leuke naam hè? U zei dat u de schoenen zou sturen. Zou u dan ook mijn stofkam en mijn kleren die ik heb laten hangen en mijn strikken willen sturen? Ik heb nog vergeten te vragen van mijn bril. Als het kan wilt u hem dan sturen?”*

Hartog en Retje Beem worden niet direct over het lot van hun kinderen geïnformeerd. De vrienden die hen verborgen hielden vinden het zeer moeilijk om te vertellen. Maar de kans dat de Duitsers op het spoor komen van de ouders van Bram en Eva is te groot. Hartog en Retje moeten naar een nieuw adres. Dat gebeurt ook, ze gaan naar Joure. De werkelijke reden van hun verhuizing wordt hen pas na de bevrijding verteld. Op 3 maart 1944 worden Eva en Bram -op dat moment 11 en 9 jaar oud- vanuit Westerbork op transport gesteld. En net als hun neef en nicht en tientallen andere familieleden worden ze, ver van huis, op 6 maart in Auschwitz vermoord.

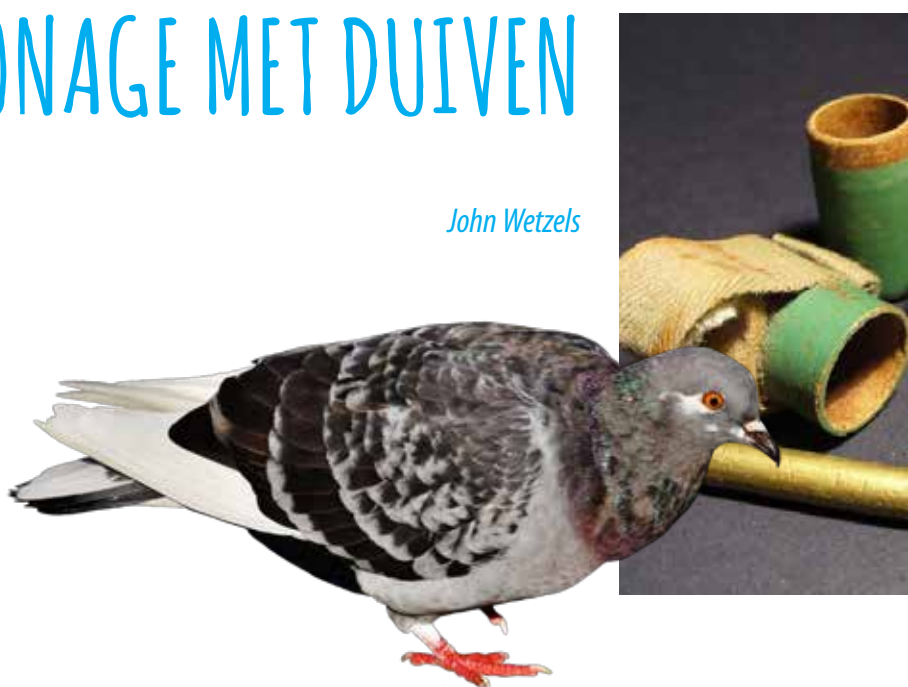
Na de oorlog blijkt dat veruit de meeste Joodse bewoners van de Noord-Veluwe om het leven zijn gebracht. De Joodse gemeenschappen in Harderwijk, Nijkerk en Elburg houden op te bestaan. In Harderwijk en Elburg blijft de synagoge als gebouw behouden. In Nijkerk is de synagoge afgebroken, op die plek staat nu een schoenenzaak.

Het zijn vooral de begraafplaatsen die nog herinneren aan de bloeiende Joodse gemeenschappen. In Elburg is de begraafplaats op een van de bolwerken van de vesting te vinden, in Nijkerk zijn de twee Joodse begraafplaatsen in de stad geruimd en de menselijke resten overgebracht naar een plek langs de Oude Amersfoortseweg, getiteld de Korte Dood. In Harderwijk ligt de begraafplaats Beth Chaim (Huis des Levens) in wijk Tweelingstad, door bomen aan het zicht onttrokken.

SPIONAGE MET DUIVEN

John Wetzels

Wie zei dit:

JOODS VERLEDEN HARDERWIJK TE ZIEN IN VOORMALIGE SYNAGOGE

In 2018 is de Stichting Joods Erfgoed Harderwijk opgericht om een goed podium te kunnen bieden aan het werk van Harderwijker Anton Daniëls. Hij onderzocht het Joodse verleden van Harderwijk. In 2014 verscheen een boek van zijn hand. Maar Anton wilde meer. Hij wilde ook letterlijk een beeld geven van het vooroorlogse Joodse leven.

Anton: "Ik heb voor het boek talloze gesprekken gevoerd met oud-Harderwijkers en langzamerhand vormt zich dan een beeld van hoe de synagoge, de Joodse school en al die andere gebouwen eruit gezien moeten hebben. En dat is het mooie: wij kunnen het nu door middel van animatiefilms laten zien!"

Na heel veel zoek- en spuurwerk is het Daniëls gelukt om aan de hand van foto's, oude bouwtekeningen en ooggetuigenverslagen een reconstructie te maken van vooroorlogs Joods Harderwijk. Grafisch vormgever Ton Pors en zijn zoon Anton hebben kans gezien dit papieren resultaat digitaal om te werken tot een virtuele werkelijkheid. Pors: "Bezoekers kunnen als het ware zelf door de school en de synagoge lopen en allemaal op basis van echte, historische gegevens." Het resultaat is te zien in de voormalige

synagoge aan de Jodenkerksteeg. Inmiddels is er ook een film over de Joodse Harderwijkers. In de film vertelt Daniëls het verhaal van vijf Joodse families. De ene keer wordt de kijker meegenomen naar de Soerelse bossen waar een Joods gezin van vijf personen anderhalf jaar lang in Het Verscholen Dorp heeft gewoond. Het andere moment staat de camera opgesteld op de sportvelden van VVOG waar een andere Joodse Harderwijker vaak te vinden was. Veel ontroerende, grappige en vooral persoonlijke details passeren de revue. De opzet van Daniëls was om de vermoorde mensen een gezicht te geven, hun verhaal te vertellen. Daarin is hij uitstekend geslaagd.

foto Ton Pors

In de nacht van 11 op 12 mei 1943 komen in Harderwijk en Hierden postduiven aan parachutes naar beneden. De Britse inlichtingendienst heeft het sterke vermoeden dat de Duitse Wehrmacht radarinstallaties en luchtafweergeschut heeft ingericht in Harderwijk en Hierden (Stellung Hase en Schietbaan Hierden). De luchtfotografie is nog niet goed ontwikkeld, dus proberen de Britten inlichtingen te verkrijgen met behulp van gedropte postduiven. Tientallen duiven aan parachutes zijn toen in de omgeving gevonden. De vindsters durven de duiven meestal niet te houden. Op het bezit van deze duiven staan zware straffen. De duiven worden meestal ingeleverd bij de politie, die ze op haar beurt aan de Duitsers uitlevert. De duiven zitten in een koker die aan een para-

chute hangt. In de koker zit voer en ook een klein kokertje met een formulier en de oproep om de gevraagde informatie in te vullen, het formulier op te vouwen en in het kleine kokertje te stoppen. Dit kokertje kan worden vastgemaakt aan een poot van de duif. De losgelaten duif zal dan terugvliegen naar zijn militaire post in Engeland. De oversteek naar Engeland is niet makkelijk. De Duitsers hebben aan de kust een "squadron" afgerichte haviken in stelling gebracht. Of er door Harderwijkers of Hierdenaren, ondanks het gevaar, toch duiven met informatie naar Engeland zijn "teruggestuurd" is onduidelijk. Op de Markt in Harderwijk is wel eens een kokertje met ingevulde informatie teruggevonden. Verloren door een duif...?

hij liep dichtbij een man die op een lijst stond. Mijn broer heeft een jaar lang in de cel gezeten. Hij is gemarteld. Hij kan er niet over praten.”

Het verhaal van **Atobrahan** is nog dramatischer. Twee jaar lang zwerft hij door velden en bossen in de buurt van het dorp waar zijn familie woont. De militaire politie vraagt zijn familie geregeld wanneer hij naar huis komt. Want iedereen weet: Atobrahan moet in dienst. Hij weet: dit gaat een keer mis. Samen met zijn neef besluit hij te vluchten. Dat is vier jaar geleden. Ze vluchtten naar Soedan en als onderdeel van een grotere groep steken ze de grens met Libië over. Ze zijn dan met 31 man. In Libië worden ze gevangen genomen door een van de vele strijdgroepen. Atobrahan laat de striemen van de tie-ribs rond zijn polsen zien. Door met de ruggen tegen elkaar te gaan staan weet een deel van de groep zich van hun boeien te ontdoen. Ze zetten het op een lopen maar worden direct door de Libiërs onder vuur genomen. Een deel van de groep wordt gedood, ook Atobrahan's neef wordt geraakt en sterft ter plekke. Hij vertelt het met tranen in zijn ogen. Zelf weet hij te ontkomen en arriveert enkele weken later in het opvangcentrum in Ter Apel.

Daar arriveert ook de Iraanse **Samaneh**, nu drie jaar geleden. Samen met haar twee dochters. *“Daar hebben wij voor het eerst onze hoofddoeken afgedaan. Dat voelde heel speciaal. Ik hoefde geen lange mantel meer aan en geen hoofddoek. Mijn dochter Saba vroeg het wel een paar keer: mag het echt mama? Mag ik die hoofddoek af doen?”* Samaneh vindt die keuzevrijheid heel prettig.

Amar zegt heel bewust voor Nederland als vluchthaven te hebben gekozen. Maar pas nadat diverse Arabische landen hem hadden geweigerd. Want hij had op 'legale wijze' willen vluchten en zijn beroep in Oman of Dubai willen voortzetten. Amar is derde generatie Palestijn in Syrië. Zijn grootvader vluchtte in 1948 voor de Israël's. Palestijnen in Syrië hebben geen paspoort; dat maakt reizen vrijwel onmogelijk. Voor zijn vlucht uit Damascus had hij zijn vrouw en drie dochters 'op vakantie' gestuurd naar familie in Algiers. Dat

ging goed. Zelf moest hij de gevaarlijke route kiezen: met een bootje vanuit Libië naar Italië. Na een verblijf van een half jaar in Nederland kon hij zijn gezin laten overkomen. Samaneh en Atobrahan vertellen soortgelijke verhalen: ook hun gezinnen zijn nu in Nederland.

Amar wil een tandartspraktijk in Nederland beginnen. Hij heeft de opleiding bijna voltooid. Nog één examen. *“In Syrië kon ik alleen mensen helpen als ze geld hadden. Heb je geen geld, dan heb je pech en word je niet geholpen. Dat is hier in Nederland zo anders. Iedereen kan hier naar de huisarts, iedereen kan in een ziekenhuis behandeld worden. Jullie Nederlanders hebben een heel goed verzekeringsstelsel.”* Hij wil maar zeggen: ook dat is vrijheid.

Atobrahan volgt een opleiding tot chauffeur. Hij krijgt studiefinanciering. Hij doet er alles aan om het Nederlands onder de knie te krijgen, maar geeft toe dat het een strijd is. *“Ik krijg altijd stress van de brieven van de gemeente, van Meerinzicht. Ik begrijp het niet altijd.”* Het geeft hem het gevoel dat hij niet volwaardig meedraait in de Nederlandse samenleving. Dan klaart zijn gezicht op: *“Ik mag hier stemmen! In Eritrea heb ik nooit gestemd. Maar hier, bij de verkiezingen voor de gemeenteraad, kreeg ik een stembiljet.”* Heeft hij ook gebruik gemaakt van zijn stemrecht? *“Ja!”*, is het antwoord. En hij vertelt niet op wie hij heeft gestemd. Tja, ook dat is vrijheid.

Samaneh: *“Ik kan in Nederland elke zondag naar de kerk gaan. Niemand die mij vragen stelt, niemand die zegt dat ik niet naar de kerk mag gaan. Dat is zo fijn. Hier is dat heel normaal. In Iran is dat niet normaal.”* Met een grote glimlach besluit zij: *“Ik weet niet eens of mijn buurman gelovig is. Dat weet ik echt niet. En het maakt ook niet uit. Soms wil ik op zondag twee keer naar de kerk en dan doe ik dat gewoon. Niemand die daar iets over zegt. Heerlijk.”*

[Voor het artikel zijn enkel de voornamen van de geïnterviewden gebruikt. De achternamen zijn bij de redactie bekend.](#)

foto's: Albert Panhuizen

PLAATSING VLIEGTUIG- MONUMENT

Vischpoort
Schapenhoek 9
3841 BM Harderwijk

www.herderewich.nl
www.facebook.com/Herderewich
info@herderewich.nl